

F. X. Svoboda

Noční host

T
E
M
N
O
S
T
I



Carcosa

Tuto e-knihu zakoupil(a) Tatiana, Ovocná 3868/7,
Kroměříž, tatiana@carcosa.cz dne 26. září 2023.

F. X. Svoboda

Noční host

sestavil a doslovem opatřil Petr Boček

EDICE TEMNOSTI
SVAZEK 6

Carcosa
Kroměříž, 2023

F. X. Svoboda – Noční host

© Carcosa – Tatiana Žáčková, 2023

Výběr a doslov © Petr Boček, 2023

ISBN 978–80–88243–87–8 (tištěná verze)

ISBN 978–80–88243–88–5 (epub)

ISBN 978–80–88243–89–2 (mobi)

ISBN 978–80–88243–90–8 (pdf)

Veškerá práva vyhrazena.

Jak pozorujeme

(psáno mezi lety 1887–1899)

V letní jasné noci hrčel povoz. Jel k západu po přímé cestě plochou krajinou k lesíku. Na západním nebi, o málo jasnějším než na stranách ostatních, temnily se nad lesíkem dva vysoké stromy, jako když by malířova ruka korunu každého z nich na ploše nebeské jednou, dvakrát, třikrát rozmázla. Rovina před lesem byla dlouhá; oku zdála se býti však velmi krátkou. Podle cesty černaly se stromky i keře, a ztišeným vzduchem šířila se silná vůně zrajících žit.

Povoz táhli kostnatí koníci. Šli rychle. Jeden z nich vždy po třetím kroku pohazoval hlavou, a druhý jaksi nepevně opíral se o zadní nohy, jež se mu často podvracely. Voj časem zavrzla, řetěz zachrastil. Kola hrčela stejně slabě, ale bylo je slyšeti daleko. Nad vojí na sedadle choulil se vozká. Klímal a chvílemi hladil si levou nohu, jež mu dřevěněla. Někdy trhl opratí, koníci zrychlili krok, vůz silněji zahrčel, a mezi šterkem se zajiskřilo. Po kraji vozká se neohlížel; nic ho v něm nelákalo. Stokráte tudy jel. Kdykoli pak z dřímoty procitl, vždy mu napadlo počítati, zač a co koupil pro kupce Lišku.

Ve voze na přední straně srovnáno bylo kupecké zboží, vza-du pytle a uprostřed sláma. Z ní vystrkoval ramena i hlavu mladý muž, obraceje se tváří proti severu, východu, jihu, západu,

Jak pozorujeme

i proti nepříliš hvězdnému nebi. Mladý člověk ten jmenoval se Jiřík Smetana. Byl universitním posluchačem a jel domů na prázdniny. Chápavýma očima pátral bytostí tiché letní noci a o leccěms myslil; vzpomínal na mnohé věci, které se buď již přihodily, nebo které se teprve přihoditi měly. Znenáhla vypadávaly mu však z mysli tyto vzpomínky, a místo jejich zaujala nálada letní noci. Opanovala Jiříkovu mysl, duši, bytost. Zaplavila ho, vyplnila hrud, tekla krví a zářila očima. Poklid, smírná radost byla v něm, a pokoj i táž radost byla všude po krajině.

„Nic se nehne,“ pomyslil si, měkce pohlížeje přes jakési stromky do polí; „vida, toť hezké. A jak ticho... až na několik těch cvrčků... a tam (pohodil rukou vlevo) až na ty žáby. Rybníček je v těch končinách nebo potůček. Ale ostatně všude ticho; ano, ano, to je velké! Usmíření po denní práci a shonu, tak tak. Pták umlk', spí... Bože můj, jakž by se mu teď volně nedýchalo? Brouček zalezl, muška ztišila vířivá křídla. I zvěř spí. Taky člověk z polí odešel. Jak pravím, klid, svatý klid. Květy a tráva se srovnávají, páchnou... Aha, rosu je cítit... To je rosa. Tady pod stromky chladne. A vzduch je příjemný... Každou noc teď o prázdninách prožiju trochu v polích, jistě. Vyjdu si po večeri a vrátím se k půlnoci domů. Ježší můj, to je krása, to je ticho! V noci budu chodit, budu, to teprv člověk okřeje... a myslí se dobře! Tohle ať mi malíř namaluje! To ať mi namaluje!“ (Učinil rukou kruh kolem sebe nad celým krajem.) „Co je to? Něco mlhavého, pár čmouhů – a jak to působí. Zrovna vlny pokoje z toho všeho na prsa mi padají. Usmíření – ba, usmíření! To je to! Nic se nehne.“

Tak myslil Smetana s ústy k volnému oddechování dokořán

otevřenými. Naslouchal pohnut, jako by bylo možno slyšeti noc. Tak i my činíme v podobné chvíli; přestaneme zrakem stopovati šeré rysy kraje a upjatě nasloucháme. Něco šumí, zdaleka cosi táhlého se ozývá.

„Nepostižný, nepostižný smír,“ rychle zašeptal Smetana, povytahuje hrud' ze slámy, „k modlitbě volá, k modlitbě! A všechno se urovnalo, všechno je ztišeno!“

Mezitím vozka podřimoval, probouzel se, nohu hladil a opratí pošukával. Časem řetěz zachrastil, koník zakopl, kámen se odkutálel a kola zarachotila. Tmavý pruh lesa s dvěma podivně narýsovanými stromy stále byl daleko za rovinou nekonečných žit.

U cesty mezi stromky něco uhodilo. Smetana pohlédl v ta místa, člověk jakýs ocitl se u vozu a cosi u koní rozpínal. Povož stanul, koně se od voje odtáhli a ohlíželi se. Prostraňky byly od rozporek odepnuty. Vozka procitl.

„No – kakra – co děláš?“ zvolal hrubě.

„Ujel bys, proto jsem koně vypřáhl. Svez mě!“ zvláštním přídušeným hlasem pravil člověk.

„Nesvezu!“ vykřikl vozka a seskočil dolů. Vysoká, vychrtlá postava jeho ocitla se vedle neznámého. Jiřík Smetana se stáhl do slámy, u srdce zadržela se mu úzkost, a dech se v něm zkrátil i zesílil zároveň. Pocítil, že jsou přepadeni.

„Jen mě svez – aspoň přes les!“ domlouval se člověk se zřetelnou drzostí. „Povídám ti, svez mě!“

„Jen táhni od vozu, táhni, nevěřím ti! Jen táhni! Víím, co bys rád!“ křičel vozka a odstrkoval prudce neznámého.

V téže chvíli zpozoroval Smetana, že kdosi druhý ještě, černý, veliký leze tiše zezadu na vůz. Zděsil se. Nepochopil

Jak pozorujeme

ještě, co se děje, ale něco mu rozvířilo hlavu. Vytáhl se divoce a dravě ze slámy s holí v ruce a prásk, prásk, prásk! mlátil ji do lebky hrozného člověka. Húl svištěla; Smetana stál na pytlích a zběsile se oháněl, člověk pod ranami hole se skácel s vozu a upadl obličejem do prachu cesty. Zpozorovav to onen první neznámý, který se dosud s vozkou drže smlouval, utekl v noc... kamsi mezi žita. Vozka hodil za ním kamenem. Ten dopadl nedaleko, aniž co zasáhl.

A nyní vozka rychle prostraňky zapjal, skočil na sedadlo, práskl bičem, trhal opratěmi, a koně se rozklusali. Vůz silně zarachotil krajinou. Ostré zvuky ty nesly se na všechny strany. Úzkost jako by zachvátila i koně.

Smetana stál na pytlích a ulekaně těkal pohledem kolem po rozlehlé planině. Táž noc – tichá a vonná jako prve – byla kolem. Hleděl v její bytost, a v jediném, spěšném proudu hnalo se mu hlavou: „Všecko je boj, stálý spor, stálý zápas! Tu u cesty číhá člověk lupič, tam u lesa sedí okatá sova a vyhledává kořist, vzduchem lítá tichý netopýr lapaje mouchy, dole mezi travami pavouk plete síť, tam kol vesnice kočky tiše slídí... děsné, děsné... Všude násilí, všude zápas, všude lest.“ Příšerný výjev se zloději stále a stále vracel se mu v mysl, přetřhl myšlenky, dech zúžil, prsa smáčkli. Kraj jako by se hýbal zlem, dravostí a bojem, tentýž kraj, tentýž svatý kraj obrovského klidu, před nímž se před chvílí pokořil v jasném nadšení. Nebylo kolem pokoje, smíru a radosti, nebylo lahody a volnosti. „Vše je stísněno strachem,“ napadalo Jiříkovi po chvilkách a stále a stále představoval si k větví příkrčené pískle a nedaleko na jiném stromě sedící okatou sovu. Zděšení všude jako by rozmeteno bylo po kraji. Hleděl kolem přes rovinu vonných žit, ale všude oživovala

Jak pozorujeme

dravost. Ničeho neviděl a necítil z oné veliké nálady, která ho radostí naplnila v těch chvílích, než byli přepadeni. A byla přece táž noc, táž vůně, a nic se nikde nezměnilo.

(Příběhy a obrazy: povídky, 1901)

Vidění

(psáno 1886)

Když jsme vyšli do sněhové prášenice, která od pěti hodin zuřila, zaslechli jsme pustou nocí ztlumeně zníti od invalidovny jedenáct hodin. V nesmírné chumelenici klidně a smutně zářily elektrické lampy v továrně Rustonově za Karlínem, kterouž jsme byli opustili. Ohrnuli jsme límce kabátů, brodili se závěje-
mi a žvatlali. Vypili jsme každý sklenici čaje s velikou dávkou rumu, a ačkoli nám vítr vhněl sníh do obličeje, přece jsme neustále blábolili, všemu se smáli, popobíhali, pozastavovali se, vyplnění prázdnými mraky všedního povídání při čaji, stále ochotni kterýkoli pošetilý návrh přijmouti. Kdyby kdokoli řekl: „Pojdme do kavárny!“ byli bychom šli ihned svorně a radostně. Nebylo viděti daleko; cvičiště za invalidovnou, ač tmou zakryté, činilo dojem nekonečně dlouhé pláně. Zmítané spousty sněhu podivně z té planiny šustily, životně, čemusi lidskému příbuzně.

Před námi někdo kráčel; pozdní hospodský host s ohrnutým límcem. Zdálo se, že nemůže přemoci proud vichrový a že každé chvíle musí stanouti. Sníh kmítal se rychle kolem postavy jeho, násilně kupředu napjaté. Pomyslně jsem si, že byl v Libni na pivě. Když jsme ho dohonili, oslovil nás: „Pánové, vezměte mne s sebou!“

Někteří jsme se důvěrnému oslovení tomu zasmáli. Neznámý činil dojem dobré kopy a srdečného hýřila.

Vidění

„S radostí, to nás nic nestojí,“ řekl přítel vedle mne. „Pojďte!“ A již byl náš, jako by odedávna k naší společnosti náležel.

„Víte, pánové,“ ochotně sděloval neznámý, „já se v takové vánici bojím.“

Opět jsme se zasmáli. Poznámka zdála se míti žertovný smysl.

„Bojíte? Čeho pak?“ otázal jsem se.

„Vidění.“ To slovo vyslovil krátce, ostře, jako když prudce kamenem do vody hodí.

Na všechny tato odpověď působila silně a všickni jsme s nějakou otázkou přichváтали. Překvapil nás prvním oslovením, rozezmál druhým a udivil třetím. Shlukli jsme se kolem něho. Dobře věděl, že nás zaujal.

„Mívám vidění,“ vysvětloval pohazuje zprudka pravou rukou, „a to je zlá věc. Dobře asi víte, co to je za duševní nemoc. Obluzení, ale případ nezvyklý. Přeházená kolečka v mozku, která jdou, ale někdy se o sebe oprou – tak bych to nazval. Mívám všelijaká hloupá vidění, která se opakují za stejných okolností. Čert by vzal vidění, na to jsem již navykl, ale horší je pak horečkový záchvat a bezvědomí, které vždy po takovém případě následuje. Spím a spím jako trám. Potom je dobře. A právě při takovéto chumelenici jitří se mi mozek a dostavuje se podivné vidění – již se mi to stalo několikrát a já se octnu v nebezpečí života. Snadno bych mohl někde zůstat. Kdo by mne našel pod sněhem? Zmrzl bych jako rohlík. Jsem proto rád, že mne vezmete do cechu. Pomyslete si, mně se pojednou zdá, že vedle mne kráčí starý, shrbený člověk v tenkém kabátě a že neustále chrchlá. Protivná postava jde se mnou, aniž promluví, a chci-li mu utéci, chytí se mého kabátu. Je v tom zvláštní příšernost,

kteřou nelze popsat. Dědek svým mlčením a výrazem v očích je strašný. Víím, že je to přelud, ale v té chvíli podlehnu úplně. Ošklivo je mi, div se nezalknu. Šourám se s tím dědkem, jako bychom byli řetězem spolu svázáni, nohy mám těžké, tvář má ošklivosti se odvrací, ale marně. Stále jde se mnou a stále chrchlá. To ovšem stalo se mi častokráte a snesl bych tento obraz, ale pak přijde horečka a bezvědomí. Představte si, že by mne zde vidění zachvátilo a já pak sám a sám zde upadl do závějí. Bylo by po všem...“

Rumem rozjařená mysl naše v temné hluché prášeničy chytla se na tyto poznámky. Neznámý stal se snad dříve a rychleji zajímavým, než si sám pomyslil. Sdělil nám, že se jmenuje Karel Jonáš, že je chudý medik a že zdědil náchylnost k nemoci svojí po krevnatém otci, který sice mnoho o srdnatosti mluvil, ale při sebemenším nezdaru hned se stával hloupým slabochem. Jinak byl prý to zavalitý sedlák plný protestů proti stávajícímu pořádku. Nejprve sděloval nám Jonáš drobotiny této zvláštní mozkové nemoci své. Mluvil hlasitě a házel rukama na všechny strany. Snažil se (tak jsem aspoň zvláštním vnímáním soudil) přesvědčiti nás o pravdě svého vyprávění, a to mě právě naplnilo rychlou nedůvěrou. Zdálo se mi, že příliš mluvil a lhal.

„Ale váš otec neměl podobná vidění?“ ptal jsem se.

„Ne – neměl. Zdědil jsem asi jen schopnost k nemoci. Ve mně se pouze za příhodných vlivů ukázal rozvoj její. Roste beztoho v kolika generacích.“

Stanul a rozhlédl se po nás, jako by se připravoval k něčemu neočekávanému.

Shlukli jsme se kolem Jonáše, sehnání zvědavostí dohromady jako ovce rychlým psem, a snažili se napojiti se podivnými

těmi příhodami, jak nám je nový známý ochotně a živě vyličoval. On skutečně, vykročiv, jal se hovořiti:

„Když jsem studoval na gymnasiu, tedy již dosti dávno, stalo se mi nescíslněkrát, že při úplném denním světle i vědomí vejda do svého pokojíku, spatřil jsem, že je má postel odestlaná a že na ní leží ten chrchlavý, starý člověk. Díval se na mne tupě, míval ruce pod hlavou a peřinu do noh odkopanou.“

Při této poznámce mne až mráz obešel. I ostatní zřejmě se vzrušili. Jonáš své vypravování zesiloval podivně zbarveným hlasem a živým pohybem rukou.

„Umí dobře vypravovat,“ myslil jsem si. „Lže-li, je zajímavý člověk.“

„A v životě jste se s tím člověkem nesetkal?“ otázal se jeden z mých přátel. I mne ta otázka napadla a snad i všechny ostatní.

„Bezpochyby ano,“ odpověděl Jonáš rychle a poněkud pohrdlivě, jako by mu bylo bývalo v otázce té něco směšného. „Či by to bylo jinak možno? Jistě jsem se s ním setkal, ale poněvadž to bylo v dětství, nemohu to říci zcela přesně. Mám jen domněnky. Z vidění ho však znám i každou nitku jeho chatrných šatů. Je to vždycky tentýž člověk, tedy obraz silně do mozku vtisknutý, určitý, pevný. Vtiskl se mi do paměti, hned v mém prvním dětství, kdy duše všecko přijímá!“

„A jaký pocit k němu chováte?“ otázal jsem se.

„Pocit? – Hm, už jsem řekl prve, že je mi protivný ten chrchloun, protože nemluví a protože je tupý. Kdybych se aspoň setkával při takovém vidění s příjemným člověkem, s brunetkou ku příkladu. Z té bych jistě neměl strach a neodháněl bych ji. Ale tento dotěra je odporný. Někdy se mne zmocní i hrůza. Zvláště při podivném zjevu na železné lávce

pražské. Přes tu jsem pak již ani jít nesměl, snad by mne bylo vidění vždy zachvátilo, jak bych spatřil ty světle natřené železné řetězy a kolmé pruty. Vstoupil jsem na ni s přítelem jednou večer na zimu. Na řece šuměla v proudech tříšť. Tu vidím, že po lávce přede mnou kráčí ten člověk. Zastavoval se u zábradlí, měl ruce na prsou a chrchlal. Zimavý vítr opíral se o zestárlou jeho postavu a lehoučký šat vlál a třásl se. Pak stanul u oblouku, na němž upevněna je lampa, a kruhem v ní hleděl na řeku. Připadalo mu asi, že dívá se oknem. Blížili jsme se. Přítel ho neviděl. Poznával jsem jej odkudsi, aniž jsem mohl říci odkud. Přicházel na mne strach, což přítel jasně pozoroval. Stařec stále hleděl otvorem do vody, ale mně se zdálo, že na mne úmyslně čeká. Než však jsme k němu došli, zachrchlal hlasitě, vyskočil na zábradlí a už to ve vodě plesklo... Pátral jsem do vody, ale tam se to míсило a nade vším ležela tma. Potom mne jako vždy zachvátila horečka. Přítel měl aspoň co dělat. Tento obraz viděl jsem dvakrát a vím, že by se mi vždy na té lávce opakoval, kdybych tamtudy šel.“

V těchto poznámkách Jonášových bylo mnoho obsaženo, co rozdmychovalo naši zvědavost i fantasií. Zapomněli jsme i na protivný sních a živě mluvili o podivném onom člověku, který se Jonášovi zjevoval. Kdo je to? Kde se s ním asi Jonáš setkal? Kde a jak souvisí ten případ s životem jeho? Něco přece na tom musí být.

Každý z nás o té věci mudroval a každý domníval se nemoci jeho jasně rozumět. Jonáš mluvil o tom s jakýmsi vědeckým přesvědčením a porážel s úsměvem naše větrné náhledy.

„Ale, prosím vás,“ opakoval častěji, „jen nechodte pro jádro věci tak daleko.“

A tak se stalo, že za krátkou dobu nahromadil v nás tolik zvědavosti, tolik zlomků duševních záhad, že jsme ho otázkami zasypávali.

Došli jsme do Karlína. Dlouhá, osvětlená hlavní třída byla liduprázdná, vítr chrastil volně zasazenými skleněnými tabulkami v kovových lucernách a sníh sypal se v celých spoustách do našich tváří. Jonáš sděloval, že bydlí u kostela a že se dá vlevo. Děkoval nám, že jsme ho vzali mezi sebe, zde ve městě prý již není v nebezpečí. Snad všichni jsme pocítili, že odejítí nemůže, že ho nepustíme, dokud se nám hromady příhod jeho nějak neprozáří a v souhlasné poznání nesrovnají. Navrhl jsem návštěvu hostince.

„Sklenici piva, ne, pane Jonáši?“ řekl jsem. „Jste vymrzlí.“

„Což o to,“ usmál se Jonáš, po jakémsi váhání, „šel bych, ale – toť víte...“

Dal nám tím jemně na srozuměnou, že mu jde o zaplacení. Jeden z mých přátel postihl kvapně příčinu tuto a hned dodal: „Pojďte, pane Jonáši – o nic se nestarejte. Rozumím vám – taky jsem býval studentem.“

I já jsem ochotně podotkl, aby jen jedl a pil, cokoli chce, že všecko zaplatíme. Zajímalo mne velice několik těch jeho zpráv o chorobných představách. Nepochyboval jsem, že je člověk talentovaný, který si po případě i dovede snadně něco podobného vymyslet a který třeba za pouhou sklenici piva nemluví pravdu; ale to byly neodůvodněné domněnky, pravda to nemusilo být. Mimo mne snad o pravdivosti Jonášových slov nikdo nepochyboval. Bylo již mojí povahou, že jsem navykl nevěřiti lidem a že jsem vždy v nich hledal jen ziskuchtivce, dokud jsem se nepřesvědčil anebo dokud sami nevnutili mi

o sobě lepší obraz.

Zašli jsme tedy do většího hostince a zasedli stranou ke stolu. Bylo zde hlučno a ve vedlejší síni se tančilo při drnkání špatného piana. Jonáš byl červený, měl dětský obličej, jemnou čistou pleť, černý plnovous, husté vlasy, černý jiskrný zrak a malou, nahrbenou postavu. Byl čilý, výbojný, bombastický. Jevil touhu omračovati posluchače, tak se mi zdálo. Zasedl ke mně a byl nápadně neposedný a nedočkavý, až ustane drnkání piana, aby mohl vyprávěti. Rozplýval se v jakési horečnosti, žilami jeho rozbíhala se výbušná krev, neklidná, jiná, než jsem znal, zajímavá a dojista nesrovnalostí bytosti podmíněná. Nedůvěra má v té chvíli byla otřesena, byl jsem však zaujat bytostí tohoto člověka a oči jeho naházely na moji duši jemné, neviditelné nitky s pevnými kotvičkami, které mě k němu připoutaly.

Když se napil, nahnul se hlavou do našeho kruhu a upíraje z jednoho na druhého jiskrný zrak svůj, as takto nám vypravoval:

„Povím vám, co o tom vím, totiž jak to u mne vzniklo a za koho považuju onoho starého, shrbeného chrchlouna, jakož i příběh, poslední své vidění, které výjimečně neskončilo horečkou a kteréž snad proto bylo poslední. Aspoň si to tak přeju, ačkoli, jak jste dnes poznali, dosud se obávám, že by mne mohlo zachvátiti.“

Nyní si Jonáš zapálil cigaretu, kterouž jsem mu nabídl, a odfukuje kouř s kuřáckou bravurou, vypravoval dále:

„Chci vám říci něco, co si o vzniku nemoci své myslím, ty nejdávnější upomínky, to, co jsem z vypravování otceva nabsíral i na co se poněkud pamatuji. Poslyšte tedy a mnohé se vám vysvětlí. Jen tak zcela neurčitě kmitají se mi v mysli rodný

statek, bílé jeho zdi, široká, potokem rozrytá ovocná zahrada a pod okny nevelký rybník. Nebyl jsem tam skoro dvacet let, od těch dob, co mi rodiče zemřeli. Málo mi tedy v paměti zůstalo. V otcovském domě bydlil jakýsi krejčí, člověk, o němž vím jen tolik, že byl příčinou zvláštního mého neštěstí a snad i mé nemoci, a který bezpochyby je tím protivným, nemluvným chrchlounem. Nepamatuji se, jak vypadal, ani jsem od otce neslyšel o podobě jeho. Měl prý mne rád, chovával mne na ruku, dával prý mi soukenné odstřížky a šil na mé panáky šaty. No, tak bývá: starý dobrák, nájemník, který dobře věděl, proč má se k dítěti svého domácího pěkně chovat. Zvláště matka má prý odměňovala se starému krejčímu za přízeň, kterou mi projevoval. Posílávala prý mu i mnohé věci od oběda, často čtvrtci všelijakého obilí, krupek nebo mouky. Snad proto, že o mé budoucnosti mluvil a matku ujišťoval, že dosáhnu velikého místa a slávy. Nic není lákavějšího pro mateřské srdce a ničemu snáze neuvěří než takovému chytrému proroctví. Nechci starému krejčímu něco vyčítati, měl pravdu, že se v tomto umění vyznal, polepšil si živobyť. I já bych takové pošetilosti rodičů využítkoval; každý musí potřebám svým rozuměti.

Jeden příběh nejasně mi tane na mysli. Byl Štědrý den a kraj náš sněhem zavátý. Pamatuji se, že se mne zmocnila dopoledne touha po vánočním stromečku. Chtěl jsem ho mít za každou cenu, škemral jsem stále, ale otec mne odbyl, že je venku sníh a do lesa daleko. Šel jsem tedy ke krejčímu a žebroňil, aby šel se mnou do lesa pro stromeček. To mi tak poněkud v paměti zůstalo. Krejčí splnil moji prosbu a vzav mne za ruku, šel se mnou ke vzdálenému lesu. Sněhu bylo nesmírně mnoho, cesty zaváty, vichřice značná a mráz silný. Šli jsme přímo přes pole. Pomys-

lete si, že jsem byl pětiletý hoch. Krejčí mne ovšem chvílemi nesl, ale jak se mi v paměti zdá, byl slabý a mnoho nevydržel. Ostatně nenařikal jsem si a statně nohy ze sněhu vytahoval. Na některé podrobnosti dosti jasně se pamatuji. Maluje se mi často v mysli polní kout u lesa s úvozem a s přepodivně, vrstevnatě složenými závěji, bílým skalám podobnými, s malými hřebínky, stopami větrných proudů. Tenkrát jsem poprvé spatřil zaječí obydlí zimní; jako dnes vidím tu díru silně nažloutlou, která vedla hluboko pod sněhovou závějí. Také dosti zřetelně vidím svráštělé ruce krejčího a velkou příbramskou kudlu, jíž uřezával kolenem ohnutý smrček; jen o podobě tohoto svého přítele z mládí ničeho nevím... Zdrželi jsme se v lese dosti dlouho. Když pak jsme nastoupili zpáteční cestu, byl jsem promrzlý, a jak se pamatuji, dal jsem se do pláče. Záblo mne v ruce i nohy a ke všemu počal padati sníh. V krátké chvíli rozpoutala se divoká vichřice zimní. Nic menší, pánové, než je dnešní, ale tam daleko v polích, kde cesty nebylo, stávala se mnohem nebezpečnější. Plakal jsem a krejčí unavením sotva se vlekl. Stromeček uvázal si za šosy svého kabátu a mne vedl za ruku. Vítr se do nás opíral úžasnou silou a šlehal nás zmrzlým sněhem do tváří. Nepohoda byla hrozná, vlekli jsme se ztrmácení. Kraj byl setmělý a divoce mrazilo. Krejčí mne zdvihl – nemohl jsem dále – a uprostřed těch polí, v té děsné vánici zaniká moje paměť. Více nevím...”

„Aha,“ řekl jsem kvapně k Jonášovi, „proto máte při sněhové chumelenici ono vidění. Ten člověk je patrně onen krejčí.“

„Bezpochyby,“ dodal Jonáš. „Zdá se mi, že se mi ty silné dojmy vtiskly příliš do paměti. Patrně jsem ztrmácením usnul. Ubohý krejčí měl asi pernou cestu. Souchotinářská postava jeho

asi mnoho utrpěla v mrazivém větru. Co se s tím člověkem stalo, nevím. Já prý těžce stonal celý rok – ale celkem málo jsem o tom slyšel, protože oba rodiče brzy po svém uzdravení jsem ztratil a otec v posledních dnech života svého málo mi o tom vypravoval. Že asi ubohý nájemník zakusil výčitky matčiny i její hněv, lehko lze si domyslet. Naděje na mé pozdravení prý nebylo. Myslím, že nešťastný krejčí byl zdrcen tímto neštěstím a že se musil považovati za příčinu utrpení mého i mých rodičů. Matka má prý z lítosti nade mnou umřela a otec ji záhy následoval.

„Počkejte,“ vyrušil jeden z přátel Jonáše, „dovolím si hádati, že se nešťastný krejčí utopil v řece.“

„Jak to?“ otázal jsem se.

„Pan Jonáš měl přece na té lávce podobné vidění,“ vysvětloval přítel, „mohlo se to státi. Na dětskou mysl některá událost silně působí; paměť později o tom již neví, ale v jisté chorobě ten obraz oživuje.“

„Dobře soudíte,“ řekl mu Jonáš, pokývnuv hlavou, „i já mám tuto malou domněnku. Nejspíše zoufal nad svým nerozvážným skutkem i nad mou hroznou nemocí. Ničeho jsem však o tom neslyšel. Snad se vám bude zdáti osud jeho ještě jasnějším, až vyslechnete následující poslední moje vidění. V tom příběhu je něco, co doplňuje neurčitou postavu krejčího a co spojuje vidění ve vánici a vidění na železné lávce.“

Stalo se to přede dvěma roky na zimu o desáté hodině večerní. Byl tenkrát úplněk, nebe velice jasné a vzduch průhledný. Bydlil jsem u staré vdovy na Spálené ulici. Pokojík můj měl jediné okno, byl poněkud úzký a tmavý. Pohled byl do špinavého dvora, kterým povolen byl veřejný průchod a kde z té příčiny

nalézala se veřejná plynová svítidla, upevněná na stěně právě vedle mého okna. Byla to zvláštní, dobrá výhoda. Svítla mi do okna, a já mohl večer při ní zcela pohodlně číst i psát. Za tou příčinou postavil jsem si postel hlavou do pravého rohu k oknu a každého večera, povaluje se na ní, mohl jsem něčemu se učiti nebo něco číst. Tenkrát vedle světla plynové lucerny svítit ještě měsíc, takže můj pokojík byl jasně, jako ve dne osvětlený. Ležel jsem toho večera nedbale na peřině rozložený, v pravé ruce držel jsem otevřenou knihu, levou měl jsem pod hlavou podloženou a přemítal jsem o marnostech života.

Nálada v pokojíku byla zvláštní, barva světla jako sinavá – patrně vlivem měsíčního světla – úzkost k nevypsání velká a podivná obetkávala předměty na zdích se nalézající. Mohl jsem všechno, ba i čtyři tenké struny na houslích, jež na protější stěně visely, zcela dobře rozeznati. Toto podivně jasné osvětlení, nasycené sinavou barvou omamovalo mne. Snad k tomu přispělo značně i rozechvění mé při pohledu na má nahá, o pelest silně opřená chodidla, která mi připadala jako mrtvá. S protivným pocitem zaryl jsem je do peřin.

Nejvíce všiml jsem si osvětlených dveří svého pokojíka, na nichž rozložen byl nehybný černý stín, vržený rámy vysokého okna, zpříma stojící až od podlahy, jako by byl skutečný tmavý kříž zde vztyčený. Bloudil jsem plaše zrakem svým z předmětu na předmět a nedovedu si nijak vysvětliti podivné polekání a ustrašení, jež se mne zmocňovalo. V každé věci nacházel jsem děsivé tvary, vzdušné představy, plaché obrazy, takže budova mé úzkosti rostla úžasně k svému vrcholu. Násilně odtrhl jsem pohled od osvětleného pokoje, pozdvihl ruku s knihou a chtěl čtením zaplašiti jitření své fantasmie. Ale bolest v očích a v hlavě

nutila mne, abych zase knihu odložil. Ruka mi sklesla a hlasitě jsem zakašlal; pak jsem na posteli usedl. Nebylo mi to však pranic platno, tísně jsem se nezbavil. Hlava má byla těžká jako olovo; sklesl jsem nazpět na lože a znova rozhlížel se po svém pokoji. Byl to přepodivný obraz. Sinavě osvětlené stěny i podlaha, dva malé obrázky na stěně, vybledlé podobizny mých rodičů, rozvrh školního učení nad mým stolkem, staré housle blíže dveří s těmi čtyřmi strunami a konečně onen podivný křížový stín na osvětlených dveřích, kteréž vedly do světnice staré vdovy! Nic více zde nebylo. Jaký to nepatrný byt, chudý, studentský, ale tenkrátě jak podivný! Těkal jsem chvíli sem tam, až konečně uvízl můj pohled na stínovém kříži a dlouho nemohl se od něho odloučiti. „Protivný měsíc,“ kmitlo mi hlavou, „proč ho raději mrak nezahalí?“

Venku odbýjelo na věžích deset hodin. Chtěl jsem si sáhnout i na horké čelo, ale nemohl jsem rukou hnouti. Náhle jsem se zachvěl.

Někdo na mé dveře slabě zaklepal. Z vedlejší síně slyšel jsem pravidelné chrápání vdovy, která patrně spala. Nemohla to tedy býti ona. Okolnost ta mne nanejvýš polekala. Neřekl jsem ničeho.

Zcela zřetelně ozvalo se nové zaklepání. Selhávajícím hlasem zvolal jsem: „Dále!“

Zavrzly dveře, klapla klika a takový dojem nastal, jako by se byly dveře do poloviny otevřely. Mráz mi projel tělem. Zavrnutí bylo určité, ale ku velikému mému podivení zůstaly dveře zcela zavřeny a nehnuty. Byl bych musil přece zahlédnouti pohnutí kliky, již jsem zcela určitě viděl, a zároveň byl by se musil stínový kříž sešिनouti. Nic však se nepohnulo a nikoho jsem ne-

viděl. Domyslíte se, že rozechvění mé se stupňovalo.

Pak zavrzly dveře znova a klapla klika, tak jako by někdo vešel a ostýchavě za sebou je uzavřel, ale zase se nic nepohnulo a opět nebylo nikoho viděti.

„Kdo je to?“ řekl jsem. Nic však se nepohnulo. Měsíc s lucernou dále svítil.

„Však já vím, kdo je to,“ jako žertem jsem nutil ze sebe. „Jen pojdte dále, jsem doma, čekám vás! Kdepak jste?“

Šeplavý hlas můj vyzněl nadarmo. Kolem bylo ticho, tak jako by ten, kdo vešel, u dveří ostýchavě stál a po pokoji se rozhlížel. Určitě jsem cítil, že tam skutečně někdo stál, ač tam bylo světlo a ničeho viděti nebylo.

Věděl jsem to zcela určitě, že se nic nezměnilo, že se vůbec dveře nepohnuly a že nikdo viditelný nevstoupil. Chtěl jsem povstati, ale tělo mé bylo každého pohybu neschopno. Ležel jsem jako omráčený, leč s tím nejjasnějším vědomím, ba spíše i jasnějším než za obyčejných poměrů. Planoucí mé oko upřeno bylo na dveře a na podlahu mezi mou postelí a dveřmi. Viděl jsem jednotlivá prkna jasně osvětlená, zcela však prázdná.

„Je tu někdo?“ šeptal jsem. Nic se neozvalo.

„Jaké to máte šaty? Nevidím vás!“ Hlasitě se smíchem jsem zvolal. Byl to ten krajní smích v nejvyšší úzkosti.

Vtom zaslechl jsem slabé, malé, těžké, velice namáhavé kroky, jako by se někdo již velmi starý ode dveří šoural. Byly to dobře známé ony ostýchavé kroky starých žebráků. Zněly ode dveří a blížily se k mé posteli.

Zoufalá hrůza sevřela mi hrdlo. Nemohl jsem ani vykřiknouti, ani mluvit. Kdosi ke mně šel a já přece zcela určitě viděl, že je podlaha prázdná a jasně osvětlená. Krev valila se mi

do hlavy a tepny kovově bily ve všech mých údech. Představte si, pánové, že vidíte jasně osvětlený prázdný pokoj a že přece slyšíte na podlaze kroky, že někdo – Bůh ví kdo – k vám kráčí! Neviděti ho a cítiti, že se blíží! Kdyby bylo tma, neměla by tato scéna oné nevýslovné hrůzy. Šourání blížilo se pozvolna. Zdálo se mi, že mne ovívá podivný vítr. Vypouklil jsem oči a neustále hleděl na ono jasně osvětlené místo podlahy, kde asi onen neviditelný host krácel. Na celém těle cítil jsem horečný pot. Kroky náhle u mne dozněly. Zavládlo nevylicitelné napětí. Hlava mne zabořila zděšením. „Co se stane?“ ozývalo se děsivě rozechvěnou mojí hlavou. Tou chvílí se mi zdálo, že slyším zvláštní šumění kolem sebe. Ba viděl jsem náhle na stolku svém dvě voskové svíce, takové, jaké rozsvěcují lidé v předpokoji těžce nemocného, vlastně umírajícího. Svíce smutně plápolaly a mezi nimi zahlédl jsem malý, zlatým bronzem natřený krucifix. Nejinak přišlo mi to, než jako bych sám byl nebezpečně nemocen. Ohlédl jsem se více na svůj stolec. Byly na něm mimo ony dvě svíce a malý krucifix rozházené mé školní knihy a nad ním jako jindy visely malé podobizny mých rodičů a školní rozvrh můj. Tu zahlédl jsem z místa, kam jsem hlavu obrátiti nemohl, splývati tmavé sukně. Nějaká žena tam klečela proti krucifixu a patrně se modlila. Násilně otočil jsem hlavu a viděl tam ztemnělou postavu svojí matky. Měla staromódní čepec, sváteční šaty, ustaranou tvář a pohybovala rtoma. Chvílemi se ke mně obrátila, starostlivě naslouchala nade mnou a dala se do pláče.

Hnouti jsem se nemohl, ani mluvit, ani již jasně chápati. Viděl jsem vše, ale necítil jsem již onen zoufalý strach. „Kdo však to vešel? Kdo se to ke mně přišoural?“ nejasně vířilo mi duší.

A sotva že jsem si to pomyslel, vidím, jak vedle mne stojí ten hubený, starý chrchloun. Měl červené, katarhem nemocné, uplakané oči, šedé, do čela scuchané vlasy, přepadlý obličej a nerovnané, nepravidelně narostlé dlouhé vousy šedé. Byl v prsou slabý, stlačený, shrbený, měl na těle lehký šat a v rukou mačkal čepici. Díval se na mne tesklivě a tlumil bouřící se v něm kašel. Pak se obrátil k mé matce. Něco spolu mluvili, ale neslyšel jsem ničeho, ani šeptání. Jen jsem viděl, že matku za něco prosil, neboť sepal před ní ruce. Ona spustila pěstě a pleskla jimi do svých sukni, jako když nějaké odevzdání smutnému osudu projevujeme.

Dívala se na onoho člověka a pokyvovala hlavou, jako by mu něco vyčítala. Měl vlhké oči a ruce kladl na prsa, jako by se omlouval. Byla to podivná rozmluva. Neslyšel jsem však pranic mimo chrchlání podivného hosta svého.

Pak matka má natáhla ruku, kterou on políbil, a než jsem se nadál, postava její zmizela.

Zavrzly dveře, ale opět se nepohnuly. Byl jsem s podivným mužem sám. Stál nade mnou, podpíraje si jednou rukou čelo a druhou se tahaje za černý knoflík u lehkého kabátu. V této ruce jeho bylo velmi mnoho citu. Ty staré prsty, ty kotníky pohybovaly se nepokojně, jako mimoděk v žalostném pláči děláváme. Díval jsem se naň neustále, soucitně, aniž bych pocítoval úzkosti dřívější. Jen to mi bylo protivné, že ani slova nepromluvil, že jen po něčem plakal a jinak bolest svoji neobjasňoval.

Pak pozdvihl ruku a ponořiv ji pod vestu svou na nahá prsa, vytáhl malý růženec s lesknavými plíšky, na nichž byly obrázky Panny Marie. Přiklonil se ke mně, položil mi studenou ruku na srdce a modlil se. Byl to nepříjemný pocit. Ruka studila a tlačila

jako by byla kovová. Počal jsem těžko dýchat a v hlavě mne bolelo. Dlouho se modlil, neustále pokašlávaje. Pak schoval zase růženec, když jej byl dříve políbil, za nádra, a pomodliv se ještě před oním bronzovaným krucifixem na mém stolku, šel k oknu, které dokořán otevřel... Zaslechl jsem podivné šumění, jako by tam pod oknem byla voda. Tak jako by šplouchaly vlnky o stěnu... tak jako by to bylo u otcovského domu mého. Otočil jsem hlavu k té straně a díval jsem se na něj. Stál shrbený, zabalený do kabátu, jako by mu bylo zima. Těžce odkašlával, tiskna si ruce na prsa. Pojednou vyskočil na okno a vrhl se ven... Tam to udeřilo, jako když do vody tělo padne, tak, jako tenkrát pod tou lávkou železnou. Zcela táž rána. A na to slyšel jsem stále šumění vln, takové šumění jako ptačích křídel, jako polozvadlého listí v alejích. Smysly mne kvapně opouštěly, oči se mi zavíraly a na chvíli jsem usnul.

Když jsem procitl, necítil jsem nižádné horečky ani bolesti. Bylo mi zcela volně. Vše bylo jako dřív. V pravé ruce držel jsem dosud otevřenou knihu, proti mně u dveří na stěně visely staré housle, vpravo nad stolkem dva obrázky, zežloutlé již podobizny rodičů, rozvrh školního učení, do pokojíku svítil měsíc i plynová svítlna a na dveřích dosud byl rozepjatý onen stínový kříž. Jen v duši mé zbyl pocit, jako by tam zase zapadlo do temných hlubin dávné minulosti něco, co se na chvíli pozvedlo. Tak mi to, pánové, přišlo, jako bych mžikem přeskočil řadu let, od mládí až k nynější době.“

Jonáš, jenž vypravoval s nadšením, pojednou ustal, zdvihl sklenici, napil se zcela málo, jen tak, co by rty omočil, a pousmáv se na nás, podotkl:

„Sudte sami, pánové, zda nenabývá u vás půdy přesvědčení,

že onen ubohý krejčí jest zároveň předmětem mého vidění?“

„Celé vaše zjevení se asi tenkrát v domově stejně odehrálo,“ podotkl jsem.

„Ano, to asi byla scéna, když má nemoc byla v nejvyšším stupni a když očekávali, že zemru. Krejčí, nešťastná příčina všeho, utopil se v rybníku pod okny domu našeho. Ony památné výjevy vtiskly se pevně do mé mysli a někdy se derou na povrch.“

„Vyzařují,“ znalecky řekl jeden z přátel.

Pak rozhovořili jsme se s živým účastenstvím o těch zvláštních osobách z mládí Jonášova, které již dávno nežijí, politovali jsme jich a všickni dobře ten dávno odehraný román procítili. Snad nikdo z nás nedivil se této zvláštní příhodě Jonášově, připadalo nám vše jako věc zcela přirozená a jasná.

Tak jsem se přesvědčil, že Jonáš byl člověk nevšední, výmluvný, a po tomto vyprávění bral jsem vše doopravdy jako druzí, kteří byli svrchovaně zaujati a kteří se s Jonášem častěji pak v hostinci scházivali. Byl jsem dojat trudným osudem lidí, jichž se vyprávění týkalo, a na zvláštní nemocnou postavu starého krejčího dlouhý čas jsem vzpomínal. Vždy se rozložil přede mnou při takové vzpomínce celý minulý lidský život, jakési neobsáhlé množství milionů lidí, a každý ten člověk dojímal mne jako trpitel. Vše zdálo se mi býti na světě černé a smutné, vše vzájemností lidskou zničené, vše úmyslně i nevině lidmi otrávené. A když jsem se z těchto dum vytrhl, nějak ulekán i udiven pozoroval jsem šum a hluk velkoměsta kolem sebe... spěch a styk nových a nových tisíců lidí. Nesmírnost lidských bolů a starostí rostla přede mnou, ale vždy jsem přece se zachvíval zbožnou úctou před tím vším, poněvadž to bylo dů-

Vidění

sledné, neodvratitelné a veliké, jako když se proudem řeky tříšt' valí, láme, v kusy sráží, mrzne, slabší drtí – a přece vše pluje v jediném, úchvatném proudu, v jediné veliké hranici omezené jinými, širšími silami.

(Večerní hovory, 1925)

Soud lidu

(psáno 1893)

Sedláci Musil a Filípek se smluvili za vlahého večera, že pojedou spolu druhého dne do vzdálených lesů pro dříví. Poněvadž se chtěli k polednám vrátiti, řekli si, že již o půlnoci vstanou ke krmení.

Musil v tu dobu skutečně vstal a vyšel do stáje. Postál chvíli na dvorku, podepřev si boky, a rozespalýma očima hleděl na oblohu, mléčnatým svitem hvězd politou. Zakašlal, vyklepal smetí z pantofle a odešel zasypat koňovi. Vraceje se do stavení, zpozoroval, že u Filípků již vstali; bylot' v jejich oknech světlo. Musil přejel si několikrát po dlouhém plnovousu a rozházených vlasech neohebnými prsty a odešel vzbudit svého chlapce, kterého vždy do lesa brával. Po chvíli se oba zvolna strojili. Musilka rozdělávala oheň v kamnech, pokašlávajíc suše a vytrvale.

Soused Filípek zasypal koňovi jako Musil a vraceje se ze stáje – neoblečen, pouze v dlouhé košili – zavolal na psa. Pes však se neozval ani neukázal. „Kde ho čert nosí?“ pomyslil si sedlák, pozoruje, že se mu v prsou, nízko pod hrdlem, něco stísnilo a srdce jeho že se po malé chvíli rozhoupalo. Zavrtěl velkou, šiřatou hlavou a ubíral se přes zahrádku ke stodole, kde měl hromadu v posledních dnech vyláčené pšenice. Před stodolou na ušlapané, ovlhlé trávě stanul a naslouchal. Kolem byla tma

a černé, prořídle stromy švestkové obklopovaly Filípka nevolnou blízkostí. Z počátku slyšel jen šumění a hučení ve vlastní bytosti, ale znenáhla jeho sluch postihoval okolí. V stodole něco šustilo. Povytáhl se a rozevřel zrak, maje v celé bytosti jemné šumění na okamžik zastavené krve. Ústa měl otevřena, ale přes křivé, vysoké zuby ani dech nevál. Filípek rozeznával, že jsou u stodoly vrata otevřena; zaslechl i utajené šeptání. Krev jeho se znova zpěnila, prsa se vzedmula, všechny svaly napjaly a jakýsi divoký shon horka seskupil se k očím. Srdnatá i vysoká bytost Filípkova se náhle vzepjala, jako by chtěla prudkým činem všecku tmu kolem sebe zděsiti. Skočil ke stromku, vytáhl u něho přivázaný kolík a vletěl do stodoly s pokřikem vše přehlušujícím: „Kdo tady co dělá?“ A hnal se k temné skupině, jež se mu u pšenice namanula. Byli tu zloději. Vysoký, silný muž šířil se u hlavy v mohutnou obludu. Měl pytel s pšenicí na rameně. Vedle se s druhým pytlem namáhala nízká, kyčelnatá žena.

Filípek vrhl se na muže, který mžikem pytel shodil. Žena utekla. Úzkost, prudkost, hněv a odvaha se rozlily, pomísily mezi oběma silnými muži. Zloděj uhnul se prudce ráně kolíkem a vytáhl ze záňadří nůž. Paže Filípkovy však ho sevřely. Obě postavy úzce srostly, svíraly se, ohýbaly, po zemi válely, a temné supění, oddychování, stajené klení roznášelo se ve stodole. Zmítání těl bylo prudší a šílenější. Supění nabylo jiného zvuku zpěněnými slinami v ústech. Zápasící jako obludný, hřbet prudce ohýbající a tělo proměňující netvor vylézali ze stodoly a váleli se po zvlhlé zahradě. Zloděj nemohl Filípka nožem bodnouti, ale z nenadání dostal se mu hlavou pod košili a přimáčknut na jeho nahé tělo jezdil mu nožem po žebrách, kůži a svazivem až na kosti. Ze širokých chlupatých prsou Filíp-

kových rosnatě naskakovala krev, slívala se a stékala. Sedlák slábl.

Filípkova žena nemohla se muže dočkati. Ve stáji ho nenalezla. Viděla jen, že koňovi nasypal a mastný knot na střepině rozžal. Zatékala malýma očima po všech koutech a sehnu ta, s nezapletenými vlasy vyšla opět na dvůr.

„He, Filípku?“ zvolala.

Nic se nehnulo. Úzkostlivé ticho kupilo se kolem ní. Přešla popovala drobně a točila se polekaně. Zavolala ještě dvakrát. Popošla k zahradním dvířkám a našla je otevřena. „Šel do stodoly,“ pomyslíla. „Ale to už by tu byl kolikrát zpátky,“ napadlo jí zase.

„He, Filípku!“ znova zvolala a popošla zahradou. O její napjatý sluch zavadilo namáhavé supění a zápasné lomození. Rozeznávala nedaleko oba muže. Vpadlá prsa se jí nadmula a hlas zmizel. Nemohla křičeti. Jen jakýsi šílený vítr chvatu strhl ji s plápolavou sukní a prudce nesl nádvořím statku na náves. Tu teprv vydechla a hlasu nabyla. Zamotala se a s novou prudkostí letěla nejprve k Musilovům (neboť svítili), zabušila na okno a křičela: „Musile, honem pojdte, zloděj zabíjí muže u stodoly!“ A stejně prudce spěchala k druhému sousedu, svému bratrovi.

Musil i bratr Filípkové odepjali z připraveného vozu souse-dova líšně a chvátali ke stodole. Pád jejich těžkých noh při skoku hlučně se rozléhal mezi řídce postavenými budovami. Všecko myšlení sedláků seskupilo se v ostré, zuřivé, rozžhavené přepadení zloděje. Ruce se napínaly k ráně a nohy ku zašlapání. Vběhli do zahrady, na jejíž chundelatých travách a spadaném listí hlučení kvapících noh se udusilo. Prolétli stodolu, ale ničeho nenalezli; vyběhli zpět a přebíhali po zahradě.